

Fenomen przekładu w postjugosłowiańskiej literaturze emigracyjnej

The Phenomenon of Translation in the Post-Yugoslav Literature of Exile*

Katarzyna Majdzik Papić

<https://orcid.org/0000-0002-0532-4587>

UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE

katarzyna.majdzik@us.edu.pl

Data zgłoszenia: 31.03.2022 r. | Data akceptacji: 31.08.2022 r.

ABSTRACT | The article presents the strategies for describing the phenomenon of translation in the post-Yugoslav literature of exile, referring to the concept of born translated literature by R.L. Walkowitz and perception of the role of translation in contemporary culture by B. Bachmann-Medick and Mieczysław Dąbrowski. The author presents selected translation strategies of post-Yugoslav writers who play the role of their own translators and describe the experience of otherness, exile and translation.

KEYWORDS | strategies of translation, post-Yugoslav literature, exile literature, exophonic literature, multilingualism

* Tematykę tę szerzej omawiam w artykule: K. Majdzik Papić: *Zwischen den Welten. Postjugoslawische Literatur im Spannungsfeld der Übersetzung. W: Narrative des Wandels. Transformationsprozesse nach 1989 in den mittel- und osteuropäischen Literaturen.* Hrsg. R. Dampc-Jarosz, A. Kałuża. V&R unipress, Göttingen 2022.

Wstęp

Literatura postjugosłowiańska w przestrzeni (e)migracji

W dyskursie literaturoznawczym i krytycznoliterackim kategoria literatury postjugosłowiańskiej¹ często wiązana jest z doświadczeniem emigracji. To w twórczości wybranych pisarzy, którzy opuścili obszar niegdysiejszej Jugosławii (głównie w latach 90.), upatruje się emblematów „postjugosłowiańskości”. Jest to naturalnie duże uproszczenie, obie kategorie bowiem — literatury postjugosłowiańskiej i emigracji oraz literatury emigracyjnej (w tym wypadku — twórczości pisarzy pochodzących z obszaru byłej Jugosławii) — są w istocie szersze i bardziej złożone, a ponadto wyraźnie zmienne w czasie. Być może jednak z tego samego powodu także mniej wyraziste, co prowadzi do prób wskazywania prototypowych (wzorcowych) przedstawicieli „literatury postjugosłowiańskiej na emigracji/wygnaniu”. Tradycyjnie wymienia się zatem najbardziej wyraziste nazwiska (rozpoznawalne także poza granicami dawnej Jugosławii), jak np. Dubravka Ugrešić, David Albahari czy Aleksandar Hemon. Na rynkach wydawniczych w krajach byłej Jugosławii i na emigracji pojawiają się jednak pozycje, które prezentują szersze spektrum głosów pisarzy (e)migrantów, obrazując przy okazji zmiany form i motywacji migracji (w dobie mobilnego społeczeństwa) oraz literackiej ekspresji tych doświadczeń. W tym kontekście warto przywołać szczególnie dwie pozycje — zbiór esejów pod redakcją Vesny Virčburger pt. *Život na drugom jeziku* (Belgrad, Službeni glasnik, 2019)² oraz tomik poetycki pt. *Ovo nije dom — pesnikinje u migraciji* (Novi Sad, Bulevar, Rekonstrukcija ženski fond, 2017), pod redakcją Jeleny

- 1 Nie będę zajmować się opiniami podważającymi w ogóle sens używania tej kategorii. O jej problematyczności świadczą choćby tytuły opracowań badaczy, którzy mimo wszystko się nią posługują. Tytuł książki Borisa Postnikova opatrzony jest znakiem zapytania — *Postjugoslavenska književnost?* (Zagrzeb 2012), a przeglądowy artykuł Roberta Rakočevića wspomina o lustrach i fantomach (*Post-jugoslovenska književnost? Ogledala i fantomi*. „Sarajevske sveske” 2011, br. 35—36, s. 202—210). Stan badań nad kategorią literatury postjugosłowiańskiej wyczerpująco podsumowuje artykuł Tijany Matijević, na który będę się powoływać — T. Matijević: *National, Post-national, Transnational. Is Post-Yugoslav Literature an Arguable or Promising Field of Study?* W: *Grenzüme — Grenzbewegungen: Ergebnisse der Arbeitstreffen des Jungen Forums Slavistische Literaturwissenschaft in Basel 2013 und Frankfurt (Oder) und Šlubiце 2014*. Universitätsverlag Potsdam, Potsdam 2016.
- 2 Wśród autorów znaleźli się (w kolejności pojawiania się w książce): Velibor Čolić, Nikolina Kulidžan, Nebojša Radić, Dragoslav Dedović, Mascha Dabić, Ivančica Đerić, Adnan Mahmutović, Božidar Stanišić, Ana Božičević, Snežana Žabić, Predrag Finci, Andrea Jurjević, Bekim Sejranović, Stevan Tontić, Jasmina Tešanović, Tomislav Longinović, Ammiel Alcalay, Nenad Jovanović, Žarko Radaković.

Anđelovskiej i Vitimirki Trebovac³. W publikacjach tych skupiają się obszary problemowe najczęściej łączone z kategorią literatury postjugosłowiańskiej, a mianowicie — związek pisarzy z obszarem byłej Jugosławii, problem (e)migracji, kwestie języka i związane z nim doświadczenie przekładu. Dyskursywnym manifestacjom tego ostatniego, tj. fenomenowi przekładu, poświęcę szczególną uwagę. Najpierw jednak prześlę historię koniecznej dla dalszego wywodu kategorii postjugosłowiańskości, ze szczególnym uwzględnieniem interesujących nas kontekstów literackich.

„Literaturze postjugosłowiańskiej” poświęcono obszerną literaturę przedmiotu, mimo to wskazane pojęcie nie doczekało się jednoznacznej definicji. Badacze skłonni są doszukiwać się pewnych wspólnych cech właściwych zaliczanym do niej dziełom, lecz nawet w wypadku tych najszerzej przyjętych własności, jak możliwość wzajemnego zrozumienia bez konieczności przekładu lub wspólnota doświadczeń autorów, nie ma pełnego konsensusu (ten obraz zaciemnia po części egzofoniczna literatura emigracyjna). Kategoria postjugosłowiańskości służyła do opisu rozmaitych zjawisk, nie tylko literackich, lecz także historycznych, kulturowych⁴, politycznych⁵, ekonomicznych (np. pojęcie jugosfery)⁶, społecznych i jednostkowych⁷.

- 3 Redaktorki tomiku *Ovo nije dom — pesnikinje u migraciji* w taki sposób wyznaczają problematykę zbioru: „U izboru su pesnikinje koje žive na prostoru bivše Jugoslavije, bilo da su se tuda selile ili ne, i one koje žive na nekim drugim prostorima. Veza među njima jeste zajednički jezik (ili jezici), ali i bilo koja veza koju same osećaju u odnosu na migraciju i bivše jugoslovenske prostore”. [„W zbiorze ujęto poetki, które zamieszkują obszar byłej Jugosławii, niezależnie od tego, czy się tam przeprowadziły, czy nie, i te, które mieszkają w innych miejscach. Łączy ich wspólny język (lub języki), a także inne więzy, które same odczuwają w związku z migracją i krajami byłej Jugosławii”; tłum. — K.M.P.]. *Ovo nije dom — pesnikinje u migraciji*. Ur. J. Anđelovska, V. Vita Trebovac. Bulevar, Rekonstrukcija ženski fond, Novi Sad 2017, s. 6. <https://docslib.org/doc/5172887/ovo-nije-dom-pesnikinje-o-migraciji> [dostęp: 29.08.2022].
- 4 D. Hitzke, I. Majić: *The State(s) of Post-Yugoslav Literature*. „Kakaniien Revisited”, 15.05.2012. https://www.kakaniien-revisited.at/beitr/re_visions/DHitzke_IMajic1.pdf [dostęp: 20.04.2021]. Por. T. Matijević: *National, Post-national, Transnational. Is Post-Yugoslav Literature...*, s. 101—112; V. Gordić Petković: *Jugoslavija u postjugoslovenskoj prozi: književnost i pamćenje*. „Kultura” 2018, nr 161, s. 249—259.
- 5 T. Petrović: *Yuropa. Jugoslovesnko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima*. Fabrika knjiga, Beograd 2012.
- 6 T. Judah: *Yugoslavia is Dead. Long Live the Yugoslphere*. European Institute, LSE, London 2009.
- 7 T. Petrović: *Yuropa. Jugoslovesnko nasleđe...*; S. Slapšak: *Twin Cultures and Rubik's Cube Politics: The Dynamics of Cultural Production in Pro-YU, Post-YU, and Other YU Inventions*. „Südosteuropa. Zeitschrift für Politik und Gesellschaft” 2011, H. 3, s. 301—314.

Dyskurs (post)jugosłowiański ma stanowić alternatywę dla polityczno-społecznych projektów krajów powstałych po rozpadzie Jugosławii⁸; ma on charakter emancypacyjny, pozwala artykułować sprzeciw wobec nacjonalizmów w krajach postjugosłowiańskich, manifestować dysydenckie i alternatywne stanowiska w kulturze i polityce⁹. Tożsamość (post)jugosłowiańską charakteryzuje intelektualna otwartość, różnorodność i wzajemna ciekawość¹⁰.

Kategorią postjugosłowiańskości posługuje się również krytyka literacka. Według Vladimira Arsenicia autorzy „postjugosłowiańscy” dzielą wspólny język, kulturę, doświadczenia życia codziennego¹¹. Z fenomenami literackimi postjugosłowiańskości łączą także Boris Postnikov, Robert Rakočević¹² oraz przywoływane już badaczki — Tijana Matijević czy Svetlana Slapšak. Postnikov akcentuje rynkowe aspekty użycia kategorii w sytuacji, gdy postjugosłowiańska produkcja literacka odbywa się w rozmaitych krajach będących na odmiennych etapach rozwoju (np. gospodarczego i politycznego) i podzielonych granicami. Ostatecznie jednak krytyk odnosi się do kategorii afirmatywnie. Podobnie myśl tę komentuje Tijana Matijević, dostrzegając potencjał postjugosłowiańskiej literatury będącej alternatywą dla narzucających się reguł kapitalistycznego pojmowania kultury i literatury, dewaluacji roli pisarza i ograniczoności kultur narodowych¹³.

Robert Rakočević właściwą literaturę postjugosłowiańską łączy przede wszystkim z twórczością pisarzy emigracji (odwołuje się do wypowiedzi Predraga Matvejevia i Biljana Srbljanovića). Ta zaś zmierza ku doświadczeniu

8 T. Petrović: *Yuropa. Jugoslovesko nasleđe...*

9 O dyskursie postjugosłowiańskim jako swoistym projekcie kulturowym pisze Matijević — T. Matijević: *National, Post-national, Transnational. Is Post-Yugoslav Literature...*; por. także A. Wachtel: *Kada i zašto je „jugoslovenska kultura“ imala smisla? „Sarajevske sveske“* 2002, br. 1, s. 251—261. <http://www.sveske.ba/bs/content/kada-i-zasto-je-jugoslovenska-kultura-imala-smisla> [dostęp: 20.04.2021]; S. Slapšak: *Twin Cultures and Rubik's Cube Politics...*

10 D. Klaić: *The End of Multicultural World*. „Index on Censorship” 1993, vol. 22, issue 7, s. 3—5.

11 Ref. za: T. Matijević: *National, Post-national, Transnational. Is Post-Yugoslav Literature...*; por. także D. Babić: *Krvavi Diznilend*. „Polja” 2014, vol. 59, 486, s. 202—205. <https://polja.rs/wp-content/uploads/2015/11/486-26.pdf> [dostęp: 20.04.2021] — o wzajemnej zrozumiałości dzieł literatury postjugosłowiańskiej, powojennej, regionalnej, jugonostalgicznej.

12 Por. B. Postnikov: *Postjugoslavenska književnost?* Sandorf, Zagreb 2012; R. Rakočević: „Post-jugoslovenska književnost”? *Ogledala i fantomi*. „Sarajevske Sveske” 2011, br. 35—36. <http://sveske.ba/en/content/post-jugoslovenska-knjizevnost-ogledala-i-fantomi> [dostęp: 20.04.2021].

13 T. Matijević: *National, Post-national, Transnational. Is Post-Yugoslav Literature...*; B. Postnikov: *Postjugoslavenska književnost?...*

Innego (stanowiącemu osobiste doświadczenie autorów tworzących na emigracji oraz istotną problematykę ich twórczości) i powiązanemu z nim doświadczeniu przekładu. Problematyka translacji — nadmienię — stoi nierzadko w centrum zainteresowania pisarzy, a nawet niewypowiedziany wprost przekład jest w tym piśmiennictwie obecny i często je determinuje (np. gdy mamy do czynienia z literaturą egzofoniczną lub twórczością „pokolenia półtora”¹⁴).

Rakočević ostatecznie podaje kilka sposobów rozumienia kategorii literatury postjugosłowiańskiej, wyróżniając cztery jej podtypy¹⁵. Pierwszy obejmuje pisarzy, którzy postjugosłowiańskość rozumieją bardziej jako kategorię literacką niż polityczną, historyczną czy nawet kulturową. Drugi podtyp obejmuje tych autorów, których dzieła charakteryzuje silny jugosłowiański rys (*jugoslovenska pozadina*), lecz którzy byli (lub wciąż pozostają) krytyczni wobec jugosłowiańskiej tradycji i ideologii. Trzeci podtyp to pisarze, w przypadku których inspiracja tym, co postjugosłowiańskie, nie wynika z poczucia straty i wizji zniknięcia pewnej cywilizacji, lecz z ostrej krytyki powojennego nacjonalizmu. Przykładem pisarza zaliczanego do tej kategorii miałyby być urodzony w Czarnogórze Mirko Kovač, który przeszedł z pisania ekawicą na ije-kawicę czy — jak stwierdza Rakočević — „z serbskiego na chorwacki wariant niegdysiejszego języka serbsko-chorwackiego”¹⁶. I wreszcie czwarty podtyp

14 Na temat *1.5 Generation* por. C. Asher: *The Progressive Past: How History Can Help Us Serve Generation 1.5*. „Reference & User Service Quarterly” 2011, vol. 51, no. 1, s. 43—48; L.B. Rojas: *Introducing the Cultural Mashup Dictionary: Our First Term, 1.5 Generation*, 7.04.2011. <https://www.scpr.org/blogs/multiamerican/2011/04/07/7099/introducing-the-cultural-mashup-dictionary-our-first-term-1-5-generation/> [dostęp: 20.04.2021]. Warto w tym kontekście zaznaczyć, że niektórzy badacze wprowadzają bardziej szczegółowe rozróżnienia pojęciowe, odnosząc się do wieku emigracji i stopnia akulturacji, np. *1.25* lub *1.75 Generation*, por. R.G. Rumbaut: *Ages, Life Stages, and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generations in the United States*. „The International Migration Review” 2004, vol. 38, no. 3, s. 1160—1205.

15 Podobne rozróżnienia odnajdziemy w monografii Ewy Szperlik (*Chorwacka (nie)pamięć o Jugosławii. Przemilczania, pominięcia i odpamiętania w prozie chorwackiej po roku 1991*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019) poświęconej chorwackiej narracji o Jugosławii. Autorka przywołuje co prawda twórczość pisarzy „egzylu” (eksponującą perspektywę jugosnostalgiczną), jednak przede wszystkim interesuje ją ogląd historii/fenomenu Jugosławii z perspektywy wewnętrznej, krytycznej, a zarazem rewizyjnej. Nośnikiem chorwackiej zbiorowej (nie)pamięci o Jugosławii jest literatura, szczególnie poruszająca tematy wcześniej cenzurowane lub tabuizowane. Autorka opisuje działalność emigranckiego czasopisma „Hrvatska revija” i narracje autobiograficzne, krytyczne wobec Jugosławii. Wśród omawianych autorów znaleźli się: L. Bauer, G. Borić, A. Ciliga, D. Horvatić, I. Jakovljević, J. Kljaković, T. Moho, I. Šojat-Kučić, G. Tribuson.

16 Por. V. Cidilko: *Mirko Kovač ili o jeziku i književnosti*. „Slavica Tergestina” 2004, vol. 11—12, s. 139—161.

to literatura wygnania (*književnost egzila*) i literatura emigracyjna (właściwie twórczość o wygnaniu i emigracji), która ma najpełniej ucieleśniać ideę literatury postjugosłowiańskiej¹⁷. Za głównych twórców w tej ostatniej kategorii badacz uznaje Davida Albahariego i Dubravkę Ugrešić.

Typologia zaproponowana przez Rakočevića wytycza szerokie ramy dla fenomenu literatury postjugosłowiańskiej (jest to podział nieostry, a poszczególne typy mogą się ze sobą mieszać, znajdować punkty styczne), choć badacz skłania się, by za najlepiej wyrażającą ideę postjugosłowiańskości uznać twórczość autorów ostatniej z przedstawionych grup. Tę intuicję zdaje się potwierdzać działalność badawcza niektórych naukowców, którzy w pracach dotyczących literatury postjugosłowiańskiej najczęściej powołują się na twórców emigracyjnych (np. Iva Kosmos, Miranda Levanat-Peričić, Dean Duda)¹⁸. Iva Kosmos w taki sposób charakteryzuje analogiczny kontekst (przy czym zajmuje ją twórczość Ugrešić, Albahariego i Hemoni¹⁹):

Motivacija za pisanje ovog rada proizlazi iz opažanja, da izbjegle pisce obilježava sličan povijesno-društveni kontekst, a usprkos tome proizveli su posve različite karijere i autorske tekstove. Zajednički kontekst uključuje iskustvo života u bivšoj Jugoslaviji, iskustvo rata i raspada države, odlazak na Zapad, u takozvane razvijene demokracije s kapitalističkim gospodarskim sistemom²⁰.

17 R. Rakočević: „Post-jugoslovenska književnost”?...

18 I. Kosmos: *Mapiranje egzila u djelima postjugoslavenskih autora* [doktorski rad/praca doktorska]. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 2015; M. Levanat-Peričić: *The Chronotope of Exile in the Post-Yugoslav Novel and the Boundaries of Imaginary Homelands*. „Colloquia Humanistica” 2018, no. 7, s. 82—97; D. Duda: *Žanrovi postjugoslavenske književnosti* [audycja radiowa z 2013 roku]. W ramach cyklu pt. „Pojmovník postjugoslavenske književnosti” (2013—2014). HR3 [Trzeci program Hrvatskoga radija / Program Trzeci Chorwackiego Radia]. Ref. za: I. Kosmos: *Mapiranje egzila...*, s. 29. Literatury postjugosłowiańskiej nie da się zrozumieć poza wspólnym kontekstem, często niesprowadzalnym do kategorii etnicznych, lecz ciężącym ku paralelom, ujęciom synergicznym. Za istotny przykład takiej synergii Dean Duda (*Žanrovi postjugoslavenske književnosti...*) uznaje nowszą nomadyczną emigracyjną matrycę (*recen-tna egzilantsko nomadska matrica*).

19 Podobnie D. Hitzke i I. Majić wymieniają Hemoni, Albahariego i Ugrešić jako przedstawicieli literatury emigracyjnej/wygnaniej (*egzilantska književnost*), czyli literatury bez jasno określonego miejsca przebywania („literature without a clear residence” — Ottmar Ette cyt. za: D. Hitzke, I. Majić: *The State(s) of Post-Yugoslav Literature...*).

20 „Motywacją do napisania tej pracy była obserwacja, że choć pisarzy uchodźców charakteryzuje podobny kontekst historyczno-społeczny, to rozwinęli zupełnie inne kariery i teksty autorskie. Wspólny kontekst obejmuje doświadczenie życia w byłej Jugosławii, doświadczenie wojny i rozpadu państwa, wyjazd na Zachód, do tzw. roz-

Zdaje się, że dominujący (przynajmniej ilościowo) dyskurs opiera się w głównej mierze na analizie piśmiennictwa w językach powstałych na gruzach niegdysiejszego języka serbsko-chorwackiego lub na literaturze egzofonicznej. Jednak przykładów literatury postjugosłowiańskiej *sensu largo* (!) dostarczają też dzieła powstałe w innych językach byłej Jugosławii i niekoniernie w sytuacji emigracji (por. np. Pajtim Statovci, László Végel, Goran Vojnović²¹). Twórczość kwalifikowana nierzadko jako postjugosłowiańska obejmuje różne gatunki pisarskie i fenomeny nieliterackie²².

Jeśli zaś idzie o literaturę emigracji/wygnania, to w centrum refleksji badawczej znajdują się pisarze, którzy opuścili kraj w latach 90. i później. Autorzy okrzepli w diasporze rzadziej są przedmiotem zainteresowania. Do tej ostatniej grupy można zaliczyć tak bardzo różnych pisarzy tematyzujących rozpad Jugosławii/emigrację/kwestie przekładu itd., jak np.: Žarko Radaković (emigrował do Niemiec na przełomie lat 70. i 80.), Tanja Romanov (rocznik 1949, zamieszkała w Stanach Zjednoczonych; autorka „pokolenia półtora”) z autobiografizującą emigracyjną powieścią *Mother tongue. A saga of Three Generations of Balkan Women* (2018; wyd. serbskie *Po našem*, 2020), Téa Obreht i Snežana Žabić, a nawet urodzona już w Stanach Zjednoczonych (!) Sara Nović (rocznik 1987), której debiutancka powieść *Girl at War* (2015; wyd. pol. *Dziecko wojny*, 2016) włącza się w „chór głosów nowego pokolenia anglofonicznych narracji o rozpadzie Jugosławii”²³. Podobnie rzecz ma

winiętych demokracji o kapitalistycznym systemie gospodarczym” (tłum. — K.M.P.). I. Kosmos: *Mapiranje egzila u djelima postjugoslavenskih autora...*, s. 1.

21 O Vojnoviciu w kontekście postjugosłowiańskim pisała np. Levanat-Peričić, por. M. Levanat-Peričić: *The Chronotope of Exile in the Post-Yugoslav Novel...*

22 Wymieńmy choćby — obok dominującej ilościowo prozy i eseistyki — przykłady poetyckie, jak tomik Vesny Goldsworthy *The Angel of Salonika* czy wiersze Ivančicy Đerić. Warto także przywołać prace traktujące kontekst postjugosłowiański jako istotny dla powstania i interpretacji innych sztuk, np. *Post-Yugoslav Literature and Film. Fires, Foundations, Flourishes* Gordany P. Crnković (2012, USA), *Performing Identity After Yugoslavia: Contemporary Art Beyond and Through the Ethno-National* Arielle M. Myers (2012, USA, praca dyplomowa), *Trauma i postjugoslovenski film* Vesny Perić (2020, Serbia) czy praca Gabrieli Abrasowicz (*Trans*) *pozycje idei w postjugosłowiańskim dramaturgii i teatrze (1990—2020). Perspektywa transkulturowa* (2021, Polska).

23 „The bulk of Anglophone literature that initially came out of the 1990s Yugoslav civil wars consisted, naturally, of the more immediate genres: historic analyses of the Balkans, and graphic novels. Some fiction and memoir reached us in translation, including the work of Dubravka Ugrešić, Slavenka Drakulić and Semezdin Mehmedinović, but not enough. Now a generation of novelists has appeared: the last children of Yugoslavia, still close yet removed enough from the heat of collective trauma to create fresh narratives. Joining the stunning fictions of Olja Savičević, Selvedin Avdić and Téa Obreht comes a debut novel by the young American-Croatian Sara Nović.

się z powstającą (przeważnie) w języku kraju emigracji twórczością Vesny Goldsworthy, Alidy Bremer, Maricy Bodrožić, Aleksandra Hemona czy Sašy Stanišića²⁴. Panorama emigracyjnej literatury postjugosłowiańskiej musi być szeroka, obejmuje bowiem wielu autorów, związanych z różnymi krajami docelowymi (i krajami pochodzenia), rozmaicie zagnieżdżonych w kontekstach kulturowych (prymarnych i docelowych) lub próbujących poruszać się w przestrzeni ponad albo poza nimi, należących do różnych generacji, posługujących się odmiennymi językami, wreszcie emigrujących w innych okresach i z odmiennych powodów (inną perspektywę oglądu umożliwiają doświadczenia mobilności i komunikacji cyfrowej XXI wieku w porównaniu z doświadczeniami społecznymi, politycznymi i cywilizacyjnymi lat 90. XX wieku) itd. Wszystko to sprawia, że granice nawet wąsko pojętej kategorii literatury postjugosłowiańskiej stają się rozmyte, a wielość tekstowych (literackich) realizacji trudna do ogarnięcia²⁵.

I read it in one night". K. Kassabova: *Girl at War by Sara Nović Review — When Childhood Lurches Into Nightmare*. „The Guardian”, 11.06.2015. <https://www.theguardian.com/books/2015/jun/11/girl-at-war-sara-novic-review> [dostęp: 9.03.2021].

- 24 Wielu twórców pisze zarówno w języku macierzystym, jak i w języku kraju pochodzenia, zajmuje się pracą edytorską i translatorską w ramach tych języków, jest autorami tekstów publicystycznych wydawanych za granicą (z wcześniej niewymienianych warto w tym miejscu wspomnieć np. Bekima Sejramovicia, Slavenkę Drakulić). Kategoria emigracyjnej literatury postjugosłowiańskiej ma nieostre granice. Do twórców zaliczają się pisarze różnych generacji, miejsc pochodzenia i emigracji, doświadczeń i praktyk literackich i pozaliterackich (w tym naukowych). Wreszcie pisarze dzielący swoje życie między kraj pochodzenia i kraj(e) (e)migracji, których biografie i twórczość (choćby pod względem tematycznym lub językowym) charakteryzuje mobilność (np. Igor Štiks) lub rys transnarodowy (np. D. Ugrešić). W tym miejscu kategoria postjugosłowiańskości rozmywa się. Pewnie z tego powodu część badaczy woli w kontekście tej kategorii zajmować się autorami emblematycznymi, mającymi stać w jej centrum.
- 25 Obszar tradycyjnie rozumianej problematyki emigracyjnej i tożsamościowej dodatkowo rozszerza i komplikuje fakt, że w odniesieniu do twórców funkcjonujących na rynku literackim po rozpadzie Jugosławii często mamy do czynienia z przypadkami emigracji wewnątrz obszaru objętego niegdyś wspólnym tworem państwowym i wspólną etykietą jugosłowiańskości. Mam tu na myśli zarówno sytuacje zmiany miejsca zamieszkania, jak i idiomu/języka/tożsamości (np. *casus* Miljenka Jergovicia, Mirka Kovača). Problematyka ta wymaga szerszego odrębnego opracowania. Nadmienię, że Rakočević gdy opisuje przypadek Mirka Kovača, odwołuje się do kategorii *domaćeg inostranstva* (ten trudno przekładalny termin mieści w sobie następujące ekwiwalenty: wewnętrznej/krajowej/domowej obcości/zagranicy), sugerując napięcie między obcym i swojskim oraz poczucie bycia równocześnie poza ojczyzną i w niej. R. Rakočević: „*Post-jugoslovenska književnost*”?...

Fenomen przekładu w literaturze postjugosłowiańskiej na emigracji

Dla autorów tworzących z dala od rodzimego kontekstu doświadczenia przekładu, kontaktu z obcym językiem i kulturą mają jednak znaczenie zasadnicze. Wspomniany już zbiór esejów pt. *Život na drugom jeziku* gromadzi refleksje właśnie na ten ważny temat: „Život na stranom jeziku, pogotovo za pisca, neminovno postavlja pitanja koja zadiru u samu srž ličnog i profesionalnog identiteta, a odgovori, kao i put kojim se do njih dolazi, za svakog su drugačiji”²⁶. Wypowiedzi zebrane przez Vesnę Virčburger stanowią istotne świadectwa, to para- i metateksty emigracyjnej twórczości postjugosłowiańskiej. Warto jednak przyjrzeć się, w jaki sposób kategoria przekładu przenika do samych dzieł tych twórców. Problematyka przekładu wiąże się z ideą tożsamości, która wymaga nie tylko przeformułowania w sytuacji emigracji (zwłaszcza gdy problem komplikuje kontekst rozpadu Jugosławii), lecz przede wszystkim ekspresji. O potrzebie tej świadczy wielość tekstów opisujących doświadczenie emigracyjno-tożsamościowe i translatoryczne.

Doświadczenie przekładu znajdujące odbicie w badanych tu tekstach ewoluuje, co obserwujemy, zestawiając wypowiedzi twórców z różnych literackich generacji i o różnych indywidualnych inklinacjach (taki przegląd oferuje np. zbiór esejów Virčburger). Doświadczenie to jest niejako wpisane w literaturę emigracyjną i razem z nią podlega zmianom i semantycznym przesunięciom. Chcąc opisać pełniej *translatio* w związku z kategorią emigracyjnej literatury postjugosłowiańskiej, należałoby zwrócić uwagę na istotne zmiany semantyczne podstawowych kategorii literatury emigracyjnej *sensu largo*. Owe przemiany łączą się ze zmianą społeczną wynikającą z mobilności społeczeństwa „drugiej moderny”²⁷.

Wraz z nowymi doświadczeniami (e)migracji zmieniają się kategorie opisu ich literackich emanacji. Mieczysław Dąbrowski wskazuje kilka zmian semantycznych dotyczących podstawowych pojęć analitycznych, których aktualizacje zaobserwować można również w badaniach nad literaturą postjugosłowiańską na emigracji:

26 Cyt. za: *Život na drugom jeziku*. Ur. V. Virčburger. Službeni glasnik, Beograd 2019, s. 216. „Życie w obcym języku, zwłaszcza dla pisarza, nieuchronnie rodzi pytania, które dotyczą samej istoty tożsamości osobistej i zawodowej, a odpowiedzi i droga do nich są dla każdego inne” (tłum. — K.M.P.).

27 Por. M. Dąbrowski: *Współczesna literatura emigracyjna/migracyjna: rewizja pojęć analitycznych*. „Rocznik Komparatystyczny” 2015, nr 6, s. 395—413. <https://wnus.usz.edu.pl/rk/pl/issue/283/article/4018/> [dostęp: 1.05.2023].

Wciąż bowiem tkwimy w pewnym dość sztywnym i jednoznacznie rozumianym zespole pojęć, które dobrze się sprawdzały w opisie literatury klasycznie emigracyjnej, ale nie do końca są w stanie oddać specyfikę nowego doświadczenia migracyjnego. Trzeba podjąć próbę wyminięcia tej przeszkody. Tymi pojęciami są na przykład: pamięć kultury rodzimej, tożsamość, hybrydyczność, kontekst, asymilacja, patriotyzm. Nie sądzę, aby udało się stworzyć zupełnie odmienny zespół kategorii, dlatego kładę nacisk na ich dekonstrukcję, wyposażenie w inne sensory, obudowanie we współczesne konotacje, poszerzenie semantyczne²⁸.

Badacz zauważa, że istotnym impulsem do pisania w sytuacji migracji jest doświadczenie inności/obcości w nowym miejscu. Pisarstwo może więc pełnić funkcję terapeutyczną w obliczu lęku i zdziwienia nowym. Z punktu widzenia metodologii opisu literaturoznawczego pożyteczne wydaje się więc odwołanie do kategorii geopoetyki, która to łączy słowo/tekst z doświadczeniem biograficznym kształtowanym przez miejsce. „Narrator nie tylko zauważa nowe dla niego okoliczności — konstatuje Dąbrowski — ale ma też świadomość, że sam stanowi kontekst dla natywnych mieszkańców danej przestrzeni. W tym miejscu dokonuje się to, co najważniejsze w spotkaniach z Innym: przekazywanie doświadczeń, translacja egzystencji, wzajemna infiltracja, poznanie”²⁹. O takich doświadczeniach traktują teksty literackie po(st)jugosłowiańskiej emigracji. Ich autorzy, często profesjonalnie związani z piórem (dziennikarze, literaturoznawcy), nie zawsze jednak literaci *sensu stricto*, wyznają (przez osobistą narrację i konwencję autobiografii), że właśnie doświadczenie obcości i bycia w translacji (w sensie językowym i egzystencjalnym) skłoniło ich do podjęcia prób pisarskich. Istotnym, wedle Dąbrowskiego, pojęciem analizy komparatystycznej (a także — jak dodaje badacz — postkolonialnej i wielokulturowej) jest hybrydyczność, która „zachowuje przeciwieństwa, ale ich nie syntetyzuje”³⁰ i jest procesem wzajemnego tłumaczenia kultur. Wynikająca z tej hybrydyczności różnica kulturowa działa dwojako — dzieli i łączy („różnicę trzeba zrozumieć i oswoić, po czym używać jej w stosunkach międzyludzkich jako pasa transmisyjnego w procesie komunikacji”³¹). Z tą problematyką łączy się zagadnienia trzeciej przestrzeni. Funkcjonuje ona w istocie w każdej

28 M. Dąbrowski: *Współczesna literatura emigracyjna/migracyjna...*, s. 396.

29 Ibidem, s. 398.

30 P. Czaplinski: *Kontury mobilności. W: Poetyka migracji. Doświadczenie granic w literaturze polskiej przełomu XX i XXI wieku.* Red. P. Czaplinski, R. Makarska, M. Tomczok. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 27. Cyt. za: M. Dąbrowski: *Współczesna literatura emigracyjna/migracyjna...*, s. 400.

31 M. Dąbrowski: *Współczesna literatura emigracyjna/migracyjna...*, s. 401.

kulturze narodowej. Ta bowiem — jak za Bhabbą wyjaśnia Dąbrowski — nie jest zjawiskiem absolutnie czystym, a raczej ponadnarodowym i translacyjnym (!). W sytuacji migracji problem dodatkowo się komplikuje: „Na ogół zarówno paradygmat kultury, z której się [imigrant — M.D.] wywodzi, jak i kultury, w której zagościł, jest przez niego poddawany rewizji i postrzegany jako konstrukcja”³² — stwierdza Brygida Helbig-Mischewski. Stąd bierze się tzw. trzecia przestrzeń, „miejsce sporu wewnątrz kulturowego i międzykulturowego, w którym rozgraniczenia (np. między tym, co własne, i tym, co obce) łatwo ulegają destabilizacji”³³. Trop taki odnajdziemy w twórczości Dubravki Ugrešić realizującej od wielu lat wątki emigracyjne i doświadczenie translacji. Swoje pisarstwo autorka lokuje w przestrzeni pozanarodowej (o czym nieco dalej).

Doświadczenie przekładu obecne jest zresztą nie tylko w literaturze emigracyjnej (staje się powszechne i kształtujące tożsamość), choć w niej najbardziej wyraziste. Wszak — jak stwierdza Bachmann-Medick — „należałoby także traktować tożsamość, migrację i wygnanie oraz inne sytuacje interkulturowości jako konkretne konteksty działania, które kształtują się pod wpływem procesów tłumaczenia i konieczności tłumaczenia siebie”³⁴. Fenomen przekładu znajduje więc wyraz we współczesnej twórczości literackiej.

Rebecca L. Walkowitz ukuła pojęcie *born-translated (novels)* opisujące, w jaki sposób we współczesnej powieści (w ramach tzw. literatury światowej) przekład funkcjonuje jako narzędzie tematyczne, strukturalne, konceptualne, a nawet typograficzne:

These works are *written for translation*, in the hope of being translated, but they are also often *written as translations*, pretending to take place in a language other than the one in which they have, in fact, been composed. Sometimes they present themselves as fake or fictional editions: subsequent versions (in English) of an original text (in some other language), which doesn't really exist. They are also *written from translation*. Pointing backward as well as forward, they present translation as a spur to literary innovation, including their own³⁵.

32 B. Helbig-Mischewski: *Emigracja jako kastracja. Twórczość Leszka Oświęcimskiego, Krzysztofa Niewrzędy, Wojciecha Stamma, Dariusza Muszera i Janusza Rudnickiego*. W: *Poetyka migracji. Doświadczenie granic w literaturze polskiej przełomu XX i XXI wieku...*, s. 168. Cyt. za: M. Dąbrowski: *Współczesna literatura emigracyjna/migracyjna...*, s. 404.

33 D. Bachmann-Medick: *Cultural Turns. Nowe kierunki w naukach o kulturze*. Tłum. K. Krzemieniowa. Oficyna Naukowa, Warszawa 2012, s. 246. Cyt. za: M. Dąbrowski: *Współczesna literatura emigracyjna/migracyjna...*, s. 404.

34 D. Bachmann-Medick: *Cultural Turns...*, s. 52—53.

35 R.L. Walkowitz: *Born Translated. The Contemporary Novel in an Age of World Literature*. Columbia University Press, New York 2015, s. 4.

Dla emigracyjnej literatury postjugosłowiańskiej przekład stanowi istotne odniesienie interpretacyjne. Jego obecność manifestowana jest na płaszczyźnie tematyczno-strukturalnej (w tym często z użyciem narzędzi typograficznych) przez chwyt wielojęzyczności, cytat i *bricolage*, a także przez odniesienia do przekładu właściwego (mimetyczne naśladownictwo, aluzje tematyczne, odniesienia konceptualne implementujące ideę translacji w semantyczno-strukturalny wymiar dzieła), pisanie z założoną intencją translatorską, autoprzekład i twórczość egzofoniczną. Zjawiska te — niewątpliwie wpisujące się w fenomen opisany przez Walkowitz — wywołują przy tym terminy pokrewne, wskazując spowinowacenie postjugosłowiańskiej literatury emigracyjnej (także literatury wygnania — *književnost egzila*) z przestrzenią transnarodową³⁶ (a także pozanarodową³⁷), a jednocześnie translokálną³⁸.

Powieść pt. *Mamac* Davida Albahariego dostarcza przykładów tematykacji doświadczenia translacji oraz inności. Oto jesteśmy świadkami, jak pierwszoosobowy narrator, pisarz emigrant próbuje nie tylko odnaleźć nowy język dla swojej twórczości, lecz także przedstawić koledze po fachu rodzinną opowieść uwikłaną w Historię. Powieść jest zapisem poszukiwań środków artystycznego wyrazu, refleksją nad możliwością komunikacji w ogóle (tym samym konfrontacją swojskiego z obcym, którego ucieleśnieniem kanadyjski pisarz — Donald), jak

36 Pole analogicznych pojęciowych powiązań wyznacza Joanna Kosmalska, przedstawiając najnowszą twórczość autorów polskich tworzących w Wielkiej Brytanii i Irlandii: „Utrzymując więzi z różnymi społecznościami, zarówno w kraju przyjmującym, jak i rodzinnym, tworzy on [migrant — K.M.P.] wymaginowany, wirtualny świat, nazywany przez socjologów «transnarodową przestrzenią społeczną», a przez krytyków literatury «trzecią przestrzenią». Zachodzą tam procesy interpretacji i łączenia się kultur, które są często określane takimi terminami, jak: przekład kulturowy, hybrydyzacja, brikolaż, synkretyzm czy kreolizacja. Zjawiska te znajdują wyraźne odbicie właśnie w literaturze”. J. Kosmalska: *Twórczość Polaków na Wyspach Brytyjskich. Transnarodowy zwrot w polskiej literaturze*. „Teksty Drugie” 2016, nr 3, s. 167. W kontekście postjugosłowiańskim przykładów zajmowania pozycji „pomiędzy”, podmiotu uwikłanego w międzykulturową grę tożsamości i przekładu dostarcza zbiór esejów pt. *Život na drugom jeziku...*

37 M. Duda: *Dubravka Ugrešić. Pisarka i literatura zdetyerytorializowana*. „Forum Poetyki” 2015, jesień [2], s. 18—31. https://www.academia.edu/19693443/Dubravka_Ugre%C5%A1i%C4%87_Pisarka_i_literatura_zdetyerytorializowana_Forum_Poetyki_jesie%C5%84_2015 [dostęp: 27.10.2022].

38 Dotyczy to wypadków, gdy jakaś lokalna jakość zostaje przeniesiona do innej lokalności, co może być źródłem konfuzji i nieporozumienia, ale też odkrycia i transmisji swojskości; por. J. Ramazani: *Poetyka transnarodowa*. Tłum. I. Ostrowska. „Forum Poetyki” 2015, jesień [2], s. 42—63. https://www.researchgate.net/publication/286077839_Transnarodowy_modernizm_a_problemy_temporalnej_spacjalizacji_w_Budowie_chinskiego_muru_Franza_Kafka#pf4 [dostęp: 27.10.2022].

również zapisem próby (fikcyjnej³⁹) odnalezienia się twórcy w medium obcego języka — angielszczyzny.

Z podobnej próby zwycięsko wyszedł inny pisarz postjugosłowiański, zamieszkujący Stany Zjednoczone, a pochodzący z Bośni — Aleksander Hemon. Odniósł on sukces wydawniczy w Ameryce, publikując po angielsku i stając się osobą dwujęzyczną (sam określa się mianem „pisac s crticom” — „autora z kresczką”, opisując swoją podwójną przynależność kulturową). Jego książki pojawiają się także w kraju pochodzenia (czy szerzej — w południowo-słowiańskim obiegu czytelnictwa), a na język bośniacki tłumaczy je Irena Žlof. Jak przyznaje sam autor, książki pisze po angielsku, intensywnie współpracuje jednak z tłumaczką, dostosowując jej przekład do własnego bośniackiego idiolektu⁴⁰. Miejsce, które Hemon zajmuje w amerykańskim polu literackim, jest — według Ivy Kosmos — wynikiem odwoływania się pisarza do kategorii imigranta i uchodźcy, co uruchamia specyficznie amerykańskie konteksty społeczne i związane z nimi mity⁴¹.

Projekt literatury transnarodowej odnajdziemy z kolei w prozatorskiej i eseistycznej twórczości Dubravki Ugrešić. Autorka deklaruje chęć odrzucenia etykiety pisarki narodowej, lecz zauważa, że reguły globalnego rynku wymagają określenia narodowego. Problemy tożsamościowe łączą się w przypadku Ugrešić z doświadczeniami życia w Jugosławii i późniejszym rozpadem kraju. W twórczości pisarki możemy prześledzić, jak wypróbowuje ona rozmaite tożsamości — jest (post-)Jugosłowianką, Cyganką — nie odnajdując się do końca w żadnej formule⁴². Już pierwsze literackie próby Ugrešić (wydany w 1978 roku zbiór opowiadań *Poza za prozu*) czerpią z poetyki postmodernistycznej, która jest wszakże projektem ponadnarodowym:

39 Albahari oscyluje wokół prozy autobiograficznej, korzystając jednak z formuły podmiotowości sylleptycznej (R. Nycz: *Tropy „ja”: koncepcje podmiotowości w literaturze polskiej ostatniego stulecia*. „Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1994, nr 2 (26), s. 7—27), czy — jak woli Sylwia Nowak-Bajcar — sylwicznej konwencji „autentyku” (S. Nowak-Bajcar: *Mapy czasu. Serbska proza postmodernistyczna wobec wyzwań epoki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 120; por. także: R. Nycz: *Sylwy współczesne*. Universitas, Kraków 1996; J. Jarzębski: *Powieść jako autokreacja*. Wydawnictwo Literackie, Kraków—Wrocław 1984).

40 Por. rozmowę z Aleksandrem Hemonem przeprowadzoną przez Miljenkę Buljevi dla portalu Booksa 7 marca 2021 roku: <https://www.facebook.com/KlubBooksa/videos/749241672655352> [dostęp: 26.10.2022].

41 I. Kosmos: *Mapiranje egzila u djelima postjugoslavenskih autora...*

42 Ref. za: M. Duda: *Dubravka Ugrešić. Pisarka i literatura zdetyutorializowana...*; K. Majdzik: *Przekład, czyli na styku dwóch podmiotowości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.

[ponadnarodowa kategoria] postmodernizmu konotuje projekt kultury, który zakłada czytelność odwołań, znajomość ich rodowodu i ich pierwotnych wersji, a także wiedzę dotyczącą współczesnego i lokalnego życia literackiego. W ten sposób Ugrešić łączy to, co uniwersalne, z tym, co lokalne⁴³.

Literatura transnarodowa rozumiana jako fenomen dostępny ogółowi czytelników, funkcjonujący niejako poza kryterium etniczno-politycznym, krótko mówiąc — literatura dostępna każdemu, bo spełniająca kryteria każdego, w eseistyce Ugrešić przyjmuje twarz prozy Paula Coelho („bez politycznych granic, bez translacyjnych problemów, bez zakorzenienia i wyobcowania, bez różnic⁴⁴) lub narcystycznej literatury wpisującej się w tzw. kulturę karaoke⁴⁵. W tak rozumianej ponadnarodowej kulturze Ugrešić uczestniczyć nie zamierza. Autorka ostatecznie zajmuje więc pozycję „poza” (w odróżnieniu od pozycji „trans”), a więc na marginesie⁴⁶:

Jedynym konstytutywnym warunkiem budowania literackiej wspólnoty z prefiksem „trans-” ma więc być odrzucenie kategorii nacjonalistycznych przy jednoczesnym zachowaniu etnicznej pamięci. Autor powinien zostać jednocześnie czytelnym i oddzielnym od pierwotnego dlań kręgu kulturowego i filologicznego znakiem bycia „poza⁴⁷”.

Pozycja „spoza” — według Macieja Dudy — ma się odnosić nie tyle do twórczości, ile do kondycji samej pisarki.

Dubravka Ugrešić jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych postaci z postjugosłowiańskiego (chorwackiego) pola literackiego (odwołując się do pojęcia Pierre’a Bourdieu, jej twórczość i recepcję rozpatruje Iva Kosmos) tworzących na emigracji (obecnie w Amsterdamie). Jej książki tłumaczone są na blisko 30 języków i ukazują się nakładem najlepszych oficyn wydawniczych.

Częstym motywem twórczości Ugrešić jest przekład jako kategoria związana z autoidentyfikacją, a więc kategoria tożsamościowa⁴⁸. Przekład staje się sposobem bytowania w odmiennym uniwersum semantycznym (które wyma-

43 M. Duda: *Dubravka Ugrešić. Pisarka i literatura zdetyrytorializowana...*, s. 23.

44 Ibidem, s. 25.

45 D. Ugrešić, 2010: *Napad na minibar*. Fabrika knjige, Fraktura, Beograd—Zagreb 2010.

46 Por. B. Hooks: *Marginses jako miejsce radykalnego otwarcia*. Tłum. E. Domańska. „Literatura na Świecie” 2008, nr 1—2, s. 108—117; M. Duda: *Dubravka Ugrešić. Pisarka i literatura zdetyrytorializowana...*

47 M. Duda: *Dubravka Ugrešić. Pisarka i literatura zdetyrytorializowana...*, s. 28.

48 K. Majdzik przedstawia ontologiczny wymiar przekładu i przekładalności, jaki ma się wyłaniać z powieści Ugrešić, por. K. Majdzik: *Przekład, czyli na styku dwóch podmiotowości...*

ga przełożenia siebie na odmienne kategorie i wytłumaczenia/wyjaśnienia siebie Innemu), funkcjonuje także jako temat (sylleptyczny podmiot z jej powieści zmagają się z materią językową, próbuje porozumiewać się w odmiennym języku, doświadcza jego nieadekwatności, w końcu — godzi się z nią; przywoływanie postaci tłumaczy, pisarzy emigrantów itp.), „chwyt” (wielojęzyczność w rozmaitych jej odmianach, cytat, *bricolage*), intencja dzieła literackiego⁴⁹.

O powieści Ugrešić pt. *Ministerstwo Bólu* jako utworze, w którym horyzont wirtualnego odbiorcy jest wyznaczony przede wszystkim przez kontekst kultury docelowej, tj. kultury przekładu (co nie oznacza, że książka nie wzbudziła zainteresowania wśród odbiorców chorwackich), wspominało już wielu badaczy, warto jednak podkreślić związany z tym faktem zamiar przekładowy wpisany w semantykę i strukturę dzieła. Owa intencja przekładowa (*intentio translatoris*; w terminologii Walkowitz — dzieło *born translated* lub lepiej: *written for translation*) przejawiać się ma na przykład w użyciu definicji i amplifikacji wewnątrztekstowych (by przybliżyć obcy kontekst i ułatwić przekład), stosowaniu znaków typograficznych i interpunkcyjnych w sposób ułatwiający przekład (czy nawet sugerujący zastosowanie konkretnej techniki translatorskiej⁵⁰), w składni ułatwiającej zrozumienie tekstu (np. respektującej porządek *datum-novum*⁵¹). Wyróżnienie kursywą lub zapis w cudzysłowie jest częstą techniką towarzyszącą wypowiedzi wielojęzycznej i pojawia się także w innych tekstach emigracyjnych, w tym postjugosłowiańskich. Oznaczone w taki sposób słowa, wyrażenia, nazwy własne nabierają w potoku narracji szczególnej wagi (stają się znakiem emotywnym) i rozszerza się ich semantyka (często zyskują charakter symboliczny bądź ikoniczny). Stają się wówczas derridiańskimi babelicznymi słowami, których nie sposób przetłumaczyć bez istotnego uszczerbku, a więc winno się je po prostu przenieść w stanie

49 Por. ibidem; K. Majdik: *Intentio translatoris. Strategia translatorska powieści „Ministerstwo Bólu” Dubravki Ugrešić*. W: *(Nie)dosłowność w przekładzie. Od literatury dziecięcej po teksty specjalistyczne*. Red. J. Dybiec-Gajer. Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, Kraków 2015, s. 57–67.

50 Chodzi głównie o stosowanie kursywy i cudzysłowu, które uprzedzają o użyciu nazwy własnej lub sugerują, by wyróżniony element przenieść wprost do tkaniki tekstu docelowego (zapożyczenie). Zapożyczenia z kolei wskazują nie tylko na wielojęzyczność tekstu (co samo w sobie lokuje go w hermeneutycznej przestrzeni translacji), lecz także wskazują przekładalność i jej rewers — nieprzekładalność jako istotną cechę tekstu kultury. Konsekwencją respektowania przez potencjalnych tłumaczy dzieła owych subtelnych wskazówek (wyrażających *intentio translatoris*) może być zastosowanie konkretnej strategii (lub choćby techniki) translatorskiej w przekładzie.

51 Por. K. Majdik: *Przekład, czyli na styku dwóch podmiotowości...*

nietkniętym do tekstu przekładu (zastosować zapożyczenie)⁵². Słowa te równocześnie nakazują przekład i zakazują go, umożliwiają i blokują go zarazem. Stają się znakami kultury, zinterioryzowanymi przez podmiot wypowiedzi symbolami, to osobiste wspomnienia, *loci memoriae*, może nawet fetysze lub nazwy własne, których semantyka jest ściśle spleciona z dźwiękiem słowa lub jego zapisem itd. Nie trzeba zgadywać, że szczególnie nasemantyzowane będą te, które spotkamy przede wszystkim w dziełach nacechowanych autentyzmem wypowiedzi. Mam tu na myśli teksty autobiograficzne lub nawiązujące do tej konwencji (tj. autobiografizujące — za Jerzym Smulskim⁵³; sylwiczne/o podmiotowości sylleptycznej — za Ryszardem Nyczem⁵⁴), eseje, prozę posługującą się narracją pierwszoosobową, wspomnieniową lub kategorią świadka, mimetyzmem formalnym — konwencją dziennika, memuaru, encyklopedii. Odnajdziemy je więc także w rozmaitych tekstach autorów piszących w języku nabytym (nieojczystym) i to w tekstach gatunkowo różnych, np. u Vesny Goldsworthy (*Chernobyl strawberries*, 2005), Alidy Bremer (*Olivas Garten*, 2013), a nawet u Predraga Matvejevicia (*Druga Venecija*, 2002)⁵⁵. Bodziec do refleksji nad przekładem i językiem wymienionym auto/bio/geo/graficznym wypowiedziom literackim (neologizm ten zapożyczam od Elżbiety Rybickiej⁵⁶) dała sytuacja emigracji i związana z nią wewnętrzna motywacja i potrzeba wypowiedzi.

W przypadku twórczości Žarka Radakovicia — urodzonego w Nowym Sadzie, zamieszkałego w Niemczech pisarza i tłumacza — szczególnie inspi-

52 J. Derrida: *Des Tours de Babel*. W: idem: *Difference and Translation*. Ed. J. Graham. Cornell University Press, New York 1985, s. 165—207.

53 J. Smulski: *Autobiografizm jako postawa i jako strategia artystyczna. Na materiale współczesnej prozy polskiej*. „Pamiętnik Literacki” 1988, nr 4, s. 83—101.

54 R. Nycz: *Sylwy współczesne...*

55 Interpretacyjnym kontekstem dla twórczości Matvejevicia jest przede wszystkim Śródziemnomorze (choć autor deklarował się jako Jugosłowianin, notabene urodzony w wieloetnicznym Mostarze): „horyzontem istnienia jest tożsamość, będąca efektem przynależności — zamieszkania właśnie — w określonej kulturze, którą dla Matvejevicia jest cywilizacja śródziemnomorska”. D. Kubik: *Predrag Matvejević: Jugosłowianin na emigracji, czyli między azylem i egzylem*. „Pamiętnik Słowiański” 2011, t. 61, z. 2, s. 127—145. Z języków tego właśnie obszaru czerpał autor swoje „babeliczne słowa”. Świadomość przekładu jest u niego jednak ciągle obecna. Autor waży słowa, eksponuje ich zapis, rejestruje niuanse znaczeniowe. Zdarza się, że porównuje sposoby wyrażania tych samych idei w różnych językach przynależnych wspólnej przestrzeni semantycznej, realnej i wyobrażonej; por. K. Majdzik: *Dyskurs przestrzeni — przestrzeń dyskursu. Obraz miasta w „Innej Wenecji” Predraga Matvejevicia*. „Italica Vratislaviensa” 2015, nr 7, s. 105—121.

56 E. Rybicka: *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*. Universitas, Kraków 2014, s. 277.

rujące okazało się nie tylko doświadczenie emigracji, lecz także własnej pracy przekładowej. Ukształtowało ono jego poetykę wywiedzioną z gestu powtórzenia i przewyciężenia artystycznego wzorca, którym dla autora stał się tłumaczony przez niego na język serbski Peter Handke oraz chorwacki malarz abstrakcyjny Julije Knifer⁵⁷. Swoją stosunek do dzieła Handkego pisarz opisuje za pomocą kategorii „produktywnej recepcji” (*produktivna recepcija*) będącej jego odczytaniem Bloomowskiego konceptu *misreading*⁵⁸:

produktivna recepcija Handkeovog dela podrazumevala je „izlaženje“ iz jednog, Handkeovog pisanja, i „ulaženje“ u drugo (Albaharijevo, Radakovićevo). Pa i radikalnije od toga: ideja je bila „ispisati sebe — i — Handkea“ (Radaković 1986a). Subjekt (čitalac) i objekt recepcije (delo, pisac) amalgamski se objedinjuju, naročito u korist prvog, primaoca⁵⁹.

Serbskim wydaniom utworów Handkego towarzyszą parateksty autora przekładu, mówiące wszakże najwięcej o samym tłumaczu, jego recepcji i osobistym stosunku do tłumaczonego dzieła. W translatorskich komentarzach (posłowiach) Radaković stopniowo emancypuje się, zamazuje granice między dziełem Handkego i własnym⁶⁰.

Twórczość prozatorska Radakovicia jest gestem wyzwolenia od autora (bo stanowi próbę nie przekładu, lecz twórczości własnej) i jednoczesnego zadłużenia (bo nawiązuje wciąż do poprzedników — Handkego i Knifera). W wydanej w Serbii w 2010 roku z przedmową Albahariego książce pt. *Strah od emigracije*⁶¹ Radaković eksperymentuje z formą opowiadania, odwołując się do doświadczeń emigracji i przekładu. W zbiorze

57 N. Jovanović: *Čovek, jabuka, knjiga*. W: *Život na drugom jeziku...*, s. 169—184.

58 H. Bloom: *Mapp of Misreading*. Oxford University Press, Oxford—New York 2003; por. D. Đorđević: *Žarko Radaković: traume, rođenja, samoće i emigracije*. „Philological Studies” 2020, vol. 18, no. 1, s. 121—155.

59 „[P]roduktywna recepcija dzieła Handkego oznaczała «wychodzenie» z jednej twórczości Handkego i «wchodzenie» w drugą (Albahariego, Radakovicia). A nawet rzecz bardziej radykalną: pomysł polegał na «napisaniu siebie-i-Handkego» (Radaković 1986a). Podmiot (czytelnik) i przedmiot odbioru (dzieło, pisarz) są ze sobą zespolone, oczywiście z korzyścią dla pierwszego, odbiorcy” (tłum. — K.M.P.). D. Đorđević: *Žarko Radaković: traume...*, s. 126.

60 Ref. za: D. Đorđević: *Žarko Radaković: traume...*

61 Chronologia wyzwalać się spod wpływu jest akurat w przypadku wspomnianej pozycji zaburzona. Autor przyznaje, że książka powstała w pierwszych latach jego emigracji do Niemiec, na przełomie lat 70. i 80. Por. Ž. Radaković: *Doživljaj je ključ umetničkog stvaranja*. <https://www.laguna.rs/laguna-bukmarker-zarko-radakovic-dozivljaj-je-kljuc-umetnickog-stvaranja-unos-223.html> [dostęp: 10.03.2021].

autor dokonuje swoistego transferu zasady translacji w koncept i w strukturę oraz tematykę utworu⁶².

Na idei przekładu zasadza się pomysł dwujęzycznego tomiku poetyckiego *Po(jest)zija / Po(eat)ry* (Nowy Sad, Studentski kulturni centar Novi Sad/Serbia, 2013), na który składają się wiersze w dwóch wersjach językowych — serbskiej i angielskiej — autorstwa Snežany Žabić i Ivany Percl. Konstrukcyjna zasada przekładu funkcjonuje w tym przypadku obok intertekstualnych i strukturalnych nawiązań do tekstów kulinarnych (głównie przepisów) i kolażu jako zasady twórczej. Synoptycznemu zestawieniu językowych wersji utworów towarzyszy ich wizualna interpretacja — chciałoby się rzec: przekład intersemiotyczny — czerpiące z poetyki kolażu ilustracje autorstwa Dunji Janković. Dialogiczność ustanowioną między uniwersami kulturowymi wyznaczanymi przez kontekst amerykański i postjugosłowiański — w nich obracają się autorki — podkreśla w tym przypadku także rola komentarza eksperckiego. Tomik otwiera bowiem przedmowa Any Božičević napisana w Nowym Jorku, a zamyka posłowie Biljany Kašić z Zagrzebia. Zarówno kolaż, jak i metafora kuchni czy gotowania, do których odwołują się autorki, prowadząc grę z konwencjami kulturowymi i rozważając miejsce twórczości kobiet na mapie literackiej, są często wykorzystywane w myśli przekładoznawczej jako metafory opisujące sposób powstawania przekładu, jego poetykę i miejsce w myśli humanistycznej (jako pośledniego względem „twórczości oryginalnej”; w tym także dekonstrukcja tegoż konceptu)⁶³.

62 Co opisuje notka wydawnicza towarzysząca książce: „U priči *Bolero*, upoređivanjem dvaju tekstova, tuđeg i svog, Radaković nam nudi upoređenje odnosa ljudi i kućnih ljubimaca u Frankfurtu sa muško-ženskim odnosima u Beogradu. To se samo uklapa u ostale autorove inovativne prozne postupke: preplitanje i uklapanje reči i slike, tehniku kolaža, fragmentaciju teksta, svođenje priča na isečak iz rečnika ili članak iz novina, na tuđu priču koju prati autorova priča-dvojnica ili priča-prevod...”. https://www.laguna.rs/n1367_knjiga_strah_od_emigracije_laguna.html [dostęp: 7.03.2021].

63 Por. T. Brzostowska-Tereszkiewicz: *Kolaż, centon, ready-made jako techniki translatorskie*. W: *Strategie translatorskie. Od modernizmu do (post)postmodernizmu*. Red. P. Fast. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, Katowice 2014, s. 57–92; E. Balcerzan: *Przekład jako cytat*. W: idem: *Literatura z literatury*. Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych, Katowice 1998; E. Skibińska: *Kuchnia tłumacza. Studia o polsko-francuskich relacjach przekładowych*. Universitas, Kraków 2008.

Podsumowanie

Literatura emigracyjna skłonna jest zatem do rozważania problemów tożsamościowo-przekładowych na rozmaite sposoby. Wiele przykładów (wśród nich wyraźny jest pisarski idiom Radakowicia) pokazuje, że mogą być one związane nie tylko z kontekstem językowo-polityczno-społecznym, lecz także z konfrontacją estetyczną (artystyczną). Fakt ten utwierdza w przekonaniu o złożoności i niejednoznaczności konceptu — choćby tylko emigracyjnej części — literatury postjugosłowiańskiej. Autorzy do niej kwalifikowani posługują się rozmaitymi poetykami, funkcjonują w odmiennych uniwersach semantycznych i polach literackich. Jednocześnie łączy ich pewne „rodzinne” podobieństwo, którego ścieżki zachodzą czasem na siebie, wiodąc przez analogiczne problemy językowe, tematyczne (np. tożsamościowe, społeczne), formalne (np. w zakresie dyskursu autobiografizującego), przede wszystkim zaś przez zainteresowanie szeroko rozumianym przekładem przejawiającym się na rozmaitych poziomach tekstowych.

Literatura

- Abrasowicz G.: *(Trans)pozycje idei w postjugosłowiańskim dramatopisarstwie i teatrze (1990—2020). Perspektywa transkulturowa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2021.
- Asher C.: *The Progressive Past: How History Can Help Us Serve Generation 1.5*. „Reference & User Service Quarterly” 2011, vol. 51, no. 1, s. 43—48.
- Babić D.: *Krvavi Diznilend*. „Polja” 2014, vol. 59, 486, s. 202—205. <https://polja.rs/wp-content/uploads/2015/11/486-26.pdf> [dostęp: 20.04.2021].
- Bachmann-Medick D.: *Cultural Turns. Nowe kierunki w naukach o kulturze*. Tłum. K. Krzemieniowa. Oficyna Naukowa, Warszawa 2012.
- Bloom H.: *Mapp of Misreading*. Oxford University Press, Oxford—New York 2003.
- Cidilko V.: *Mirko Kovač ili o jeziku i književnosti*. „Slavica Tergestina” 2004, vol. 11—12, s. 139—161.
- Czapliński P.: *Kontury mobilności. W: Poetyka migracji. Doświadczenie granic w literaturze polskiej przełomu XX i XXI wieku*. Red. P. Czapliński, R. Makarska, M. Tomczok. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 9—42.
- Dąbrowski M.: *Współczesna literatura emigracyjna/migracyjna: rewizja pojęć analitycznych*. „Rocznik Komparatystyczny” 2015, nr 6, s. 395—413.

- Derrida J.: *Des Tours de Babel*. W: idem: *Difference and Translation*. Ed. J. Graham. Cornell University Press, New York 1985, s. 165—207.
- Đorđević D.: *Žarko Radaković: traume, rođenja, samoće i emigracije*. „Philological Studies” 2020, vol. 18, no. 1, s. 121—155.
- Duda M.: *Dubravka Ugrešić. Pisarka i literatura zdeteritorializowana*. „Forum Poetyki” 2015, jesień [2], s. 18—31.
- Gadamer H.-G.: *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Mohr Siebeck, Tübingen 1975.
- Gordić Petković V.: *Jugoslavija u postjugoslovenskoj prozi: književnost i pamćenje*. „Kultura” 2018, nr 161, s. 249—259.
- Helbig-Mischewski B.: *Emigracja jako kastracja. Twórczość Leszka Oświęcimskiego, Krzysztofa Niewrzędy, Wojciecha Stamma, Dariusza Muszera i Janusza Rudnickiego*. W: *Poetyka migracji. Doświadczenie granic w literaturze polskiej przełomu XX i XXI wieku*. Red. P. Czapliński, R. Makarska, M. Tomczok. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 156—171.
- Hitzke D., Majić I.: *The State(s) of Post-Yugoslav Literature*. „Kakanien Revisited”, 15.05.2012. https://www.kakanien-revisited.at/beitr/re_visions/DHitzke_IMajic1.pdf [dostęp: 20.04.2021].
- Hooks B.: *Margins jako miejsce radykalnego otwarcia*. Tłum. E. Domańska. „Literatura na Świecie” 2008, nr 1—2, s. 108—117.
- Jarzębski J.: *Powieść jako autokreacja*. Wydawnictwo Literackie, Kraków—Wrocław 1984.
- Jovanović N.: *Čovek, jabuka, knjiga*. W: *Život na drugom jeziku*. Ur. V. Virčburger. Službeni glasnik, Beograd 2019, s. 169—184.
- Judah T.: *Yugoslavia is Dead. Long Live the Yugoslphere*. European Institute, LSE, London 2009.
- Kassabova K.: *Girl at War by Sara Nović Review — When Childhood Lurches Into Nightmare*. „The Guardian”, 11.06.2015. <https://www.theguardian.com/books/2015/jun/11/girl-at-war-sara-novic-review> [dostęp: 9.03.2021].
- Klaić D.: *The End of Multicultural World*. „Index on Censorship” 1993, vol. 22, issue 7, s. 3—5.
- Kosmalska J.: *Twórczość Polaków na Wyspach Brytyjskich. Transnarodowy zwrot w polskiej literaturze*. „Teksty Drugie” 2016, nr 3, s. 165—186.
- Kosmos I.: *Mapiranje egzila u djelima postjugoslavenskih autora* [doktorski rad/praca doktorska]. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 2015.
- Kubik D.: *Predrag Matvejević: Jugoslovianin na emigraciji, czyli między azylem i egzylem*. „Pamiętnik Słowiański” 2011, t. 61, z. 2, s. 127—145.
- Levanat-Peričić M.: *Kako se gnijezdio Balkan na “jugoslovenskoj Atlantidi” (Četiri pogleda na reprodukciju orijentalizma u postjugoslovenskoj književnosti)*.

- „Sic: časopis za književnost, kulturu i književno prevođenje” 2016, vol. 6, no. 2. <https://www.sic-journal.org/Article/Index/396> [dostęp: 27.10.2022].
- Levanat-Peričić M.: *The Chronotope of Exile in the Post-Yugoslav Novel and the Boundaries of Imaginary Homelands*. „Colloquia Humanistica” 2018, no. 7, s. 82—97.
- Majdzik K.: *Dyskurs przestrzeni — przestrzeń dyskursu. Obraz miasta w „Innej Wenecji” Predraga Matvejevicia*. „Italica Vratislaviensa” 2015, nr 7, s. 105—121.
- Majdzik K.: *Intentio translatoris. Strategia translatoryczna powieści „Ministerstwo Bólu” Dubravki Ugrešić*. W: (Nie)dosłowność w przekładzie. Od literatury dziecięcej po teksty specjalistyczne. Red. J. Dybiec-Gajer. Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, Kraków 2015, s. 57—67.
- Majdzik K.: *Przekład, czyli na styku dwóch podmiotowości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015.
- Matijević T.: *National, Post-national, Transnational. Is Post-Yugoslav Literature an Arguable or Promising Field of Study?* W: *Grenzüraume — Grenzbewegungen: Ergebnisse der Arbeitstreffen des Jungen Forums Slavistische Literaturwissenschaft in Basel 2013 und Frankfurt (Oder) und Słubice 2014*. Bd. 1. Hrsg. N. Frieß, G. Lenz, E. Martin. Universitätsverlag Potsdam, Potsdam 2016, s. 101—112.
- Nowak-Bajcar S.: *Mapy czasu. Serbska proza postmodernistyczna wobec wyzwań epoki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- Nycz R.: *Tropy „ja”: koncepcje podmiotowości w literaturze polskiej ostatniego stulecia*. „Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1994, nr 2 (26), s. 7—27.
- Nycz R.: *Sylwy współczesne*. Universitas, Kraków 1996.
- Petrović T.: *Jugoslovesnko nasleđe i politike budućnosti u postjugoslovenskim društvima*. Fabrika knjiga, Beograd 2012.
- Pletikosa A.: *Balkanizam kao kolonijalizam: „Ministarstvo boli” Dubravke Ugrešić kao „Deca ponoći” Salmana Rushdija*. „Jat: časopis studenata kroatistike” 2013, vol. 1, no. 1, s. 160—171.
- Postnikov B.: *Postjugoslovenska književnost?* Sandorf, Zagreb 2012.
- Rakočević R.: „Post-jugoslovenska književnost”? *Ogledala i fantomi*. „Sarajevske Sveske” 2011, br. 35—36. <http://sveske.ba/en/content/post-jugoslovenska-književnost-ogledala-i-fantomi> [dostęp: 20.04.2021].
- Ramazani J.: *Poetyka transnarodowa*. Tłum. I. Ostrowska. „Forum Poetyki” 2015, jesień [2], s. 42—63. https://www.researchgate.net/publication/286077839_Transnarodowy_modernizm_a_problem_temporalnej_spacjalizacji_w_Budowie_chinskiego_muru_Franza_Kafki#pf4 [dostęp: 27.10.2022].

- Rojas L.B.: *Introducing the Cultural Mashup Dictionary: Our First Term, 1.5 Generation*, 7.04.2011. <https://www.scpr.org/blogs/multiamerican/2011/04/07/7099/introducing-the-cultural-mashup-dictionary-our-fir/> [dostęp: 20.04.2021].
- Rumbaut R.G.: *Ages, Life Stages, and Generational Cohorts: Decomposing the Immigrant First and Second Generations in the United States*. „The International Migration Review” 2004, vol. 38, no. 3, s. 1160—1205.
- Rybicka E.: *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*. Universitas, Kraków 2014.
- Slapšak S.: *Twin Cultures and Rubik's Cube Politics: The Dynamics of Cultural Production in Pro-YU, Post-YU, and Other YU Inventions*. „Südosteuropa. Zeitschrift für Politik und Gesellschaft” 2011, H. 3, s. 301—314.
- Smulski J.: *Autobiografizm jako postawa i jako strategia artystyczna. Na materiale współczesnej prozy polskiej*. „Pamiętnik Literacki” 1988, nr 4, s. 83—101.
- Szperlik E.: *Chorwacka (nie)pamięć o Jugosławii. Przemilczania, pominięcia i odpamiętania w prozie chorwackiej po roku 1991*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019.
- Wachtel A.: *Kada i zašto je „jugoslovenska kultura“ imala smisla? „Sarajevske sveske”* 2002, br. 1, s. 251—261. <http://www.sveske.ba/bs/content/kada-i-zasto-je-jugoslovenska-kultura-imala-smisla> [dostęp: 20.04.2021].
- Walkowitz R.L.: *Born Translated. The Contemporary Novel in an Age of World Literature*. Columbia University Press, New York 2015.
- Život na drugom jeziku*. Ur. V. Virčburger. Službeni glasnik, Beograd 2019.

Katarzyna Majdzik Papić

Fenomen prijevoda u postjugoslavenskoj književnosti egzila

SAŽETAK | U članku se predstavljaju strategije opisivanja fenomena prijevoda u post-jugoslavenskoj književnosti egzila. Pojam tako zvane *born translated* književnosti (R.L. Walkovitz) je referentna točka za istraživanje prisutnosti fenomena prijevoda u toj književnosti. Predstavljani autori opisuju svoje prevodilačko iskustvo, a također se koriste različitim traduktološkim strategijama u svrhi kreiranja književnog/esejističkog djela. Među tim strategijama su: tematiziranje prijevoda, pisanje s intencijom budućeg (potencijalnog) prevodenja teksta, višejezičnost teksta i dvo- i višejezična izdanja, egzofonija, strukturiziranje teksta po principu prijevoda. Članak također upućuje na promjene u percepciji ključnih pojmova književnih, komparatističkih i kulturalnih studija. Te promjene utječu na proučavanu književnu produkciju.

KLJUČNE RIJEČI | strategije prevodenja, postjugoslavenska književnost, književnost egzila, egzofonija, višejezičnost

Katarzyna Majdzik Papić

The Phenomenon of Translation in the Post-Yugoslav Literature of Exile

SUMMARY | The article presents the strategies for describing the phenomenon of translation in the post-Yugoslav literature of exile. The concept of so-called born translated literature (R.L. Walkovitz) is a reference point for researching the presence of the phenomenon of translation in that literature. The presented authors describe their translation experience and use different translation strategies in order to create a literary/essay work. Among these strategies are writing in a non-native language or with the intention of the future text's translation, the thematising of the experience of translation, using the textual multilingualism and bilingual or multilingual work editions, shaping the structure of the text based on the concept of translation. The article also refers the changes in the perception of key concepts of literary, comparative and cultural studies. These changes affect the literary production under study.

KEYWORDS | strategies of translation, post-Yugoslav literature, exile literature, exophonic literature, multilingualism

KATARZYNA MAJDZIK PAPIĆ | dr nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, przekładoznawczyni, adiunkt w Instytucie Literaturoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; absolwentka filologii chorwackiej na Uniwersytecie Śląskim i lingwistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół współczesnej literatury chorwackiej i serbskiej — ich historii, poetyki oraz recepcji przekładowej; ponadto zajmuje się teorią i praktyką translatorską oraz filozofią przekładu i przekładoznawstwa. Współredaktorka wyboru przekładów najnowszego dramatu chorwackiego *Kroatywni*. Autorka artykułów poświęconych chorwackiej literaturze kobiecej, przekładowi artystycznemu w ramach języka chorwackiego i polskiego oraz tekstów teoretycznych z zakresu przekładoznawstwa i filozofii przekładu. Autorka monografii: *Przekład, czyli na styku dwóch podmiotowości* (2015), *Narzędzia analizy przekładu* (współautor: D. Słapek, 2015).